

BO'LG'USI MUSIQA O'QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQIY TAHLIL VA IJRO TALQININING AHAMIYATI

X. Umarqulova

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa ta'limi va san'at yo'nalishi 2-bosqich magistranti

Ilmiy raxbar: **E.Qobilova**

Musiqa nazariyasi kafedrası professori, (Phd)

Annotatsiya: Maqolada bo'lg'usi musiqa o'qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirishda musiqiy tahlil, ijro talqini, musiqiy eshitish va repertuar bilan mustaqil ishlashning ahamiyati yoritilgan. Fortepiano mashg'ulotlari misolida nota matnini tahlil qilish, musiqiy shaklni anglash, badiiy ifoda vositalaridan foydalanish va ijro jarayonida mustaqil qarorlar qabul qilish masalalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, musiqiy asar ustida ishlashning izchil bosqichlari va bo'lg'usi mutaxassislarning kasbiy-metodik mahoratini takomillashtirishga qaratilgan tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: metodik kompetentlik, fortepiano, musiqiy tahlil, ijro talqini, musiqiy tafakkur, musiqiy eshitish, repertuar, badiiy ifoda, ijrochilik mahorati.

KIRISH

Musiqa san'ati sohasida mutaxassis tayyorlash jarayoni musiqiy bilimlar, ijrochilik ko'nikmalari, nazariy tafakkur va badiiy didning o'zaro uyg'unligini talab etadi. Bo'lg'usi musiqa o'qituvchisi musiqiy asarlarni ijro etish bilan bir qatorda, ularning tuzilishi, mazmuni va ifoda xususiyatlarini chuqur anglay olishi, musiqiy materialni tahlil qilishi hamda o'zlashtirgan bilimlarini izchil va tushunarli tarzda bayon eta bilishi lozim. Shu jihatdan metodik kompetentlikni rivojlantirishda musiqiy tahlil va ijro talqiniga asoslangan yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Musiqiy asar ustida ishlash jarayoni ijrochidan nota matnini o'qish, ritmik va melodik xususiyatlarni aniqlash, garmonik rivojlanishni tushunish, musiqiy shaklni yaxlit idrok etish va badiiy mazmunni ifodalashni talab qiladi. Ushbu faoliyatlar bo'lg'usi mutaxassisning nafaqat ijrochilik mahoratini, balki repertuarni tahlil qilish, musiqiy materialni saralash va uni o'rganish jarayonini metodik jihatdan tashkil etish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Metodik kompetentlik musiqa mutaxassisining muayyan musiqiy vazifani tahlil qilish, unga mos ish usullarini tanlash, ijro jarayonini izchil tashkil etish va erishilgan natijalarni baholash qobiliyatida namoyon bo'ladi. Mazkur kompetentlik musiqiy-nazariy bilimlar, cholg'u ijrochiligi, musiqiy eshitish, badiiy idrok va mustaqil izlanishning birligi asosida shakllanadi. Shu sababli bo'lg'usi musiqa o'qituvchilarining tayyorgarligida asar

ijrosini texnik jihatdan o‘zlashtirish bilan birga, uning musiqiy mazmunini anglash va talqin qilishga ham e’tibor qaratish zarur.

Fortepiano mashg‘ulotlari musiqiy tahlil va ijro talqinini birlashtirish uchun keng imkoniyat yaratadi. Ushbu cholg‘uda ko‘povozli musiqiy tuzilmani ijro etish, melodik va garmonik qatlamlarni farqlash, turli tembr taassurotlarini hosil qilish hamda musiqiy shaklni yaxlit ifodalash mumkin. Shu bois fortepiano repertuari bilan ishlash jarayoni bo‘lg‘usi musiqa mutaxassislarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Musiqiy tahlil asarni ongli o‘zlashtirishning dastlabki va muhim bosqichidir. Talaba asarning tonalligini, o‘lchovini, ritmik tuzilishini, melodik rivojlanishini, garmonik asosini va shakliy qismlarini aniqlaydi. Bunda nota matnidagi belgilarni tanish bilangina cheklanmasdan, ularning musiqiy mazmunga ta’sirini ham tushunish lozim. Masalan, melodik jumlaning yuqoriga yo‘nalishi, dinamik kuchayish yoki garmonik taranglikning ortishi musiqiy rivojlanish xarakterini belgilashi mumkin. Bunday xususiyatlarni aniqlash ijrochi uchun asarning ichki mantiqini tushunishga yordam beradi. Musiqiy tahlilni amaliy ijro bilan bog‘lash metodik kompetentlikning rivojlanishiga xizmat qiladi. Talaba asarning muayyan qismini tahlil qilgach, aniqlangan xususiyatlarni ijroda namoyon etishga intiladi. Masalan, asosiy melodik ovozni ikkinchi darajali ovozlardan ajratish, musiqiy jumlaning avj nuqtasini belgilash, ritmik barqarorlikni saqlash va frazalar o‘rtasidagi bog‘lanishni ta’minlash kabi vazifalar bajariladi. Natijada nazariy bilim amaliy faoliyat bilan mustahkamlanadi.

Ijro talqini musiqiy asarning mazmuni va xarakterini ijro vositalari orqali ifodalash jarayonidir. Talqin jarayonida sur‘at, dinamika, artikulyatsiya, frazirovka, tovush sifati va pedal kabi vositalar muhim ahamiyatga ega. Ijrochi ushbu vositalardan ongli foydalangandagina asarning badiiy mazmunini to‘liqroq ochib bera oladi. Shu bilan birga, talqin musiqiy matn va kompozitor ko‘rsatmalariga asoslanishi, ijrochining shaxsiy yondashuvi esa asarning uslubiy xususiyatlariga mos kelishi kerak. Bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirishda turli ijro talqinlarini tinglab taqqoslash samarali usullardan biri hisoblanadi. Bir asarning turli ijrochilar tomonidan yozib olingan variantlarini tinglash orqali talabalar sur‘at, dinamika, frazirovka va tovush sifatidagi farqlarni aniqlaydilar. Keyin ushbu farqlarning badiiy mazmunga ta’sirini muhokama qiladilar. Bu jarayon musiqiy eshitishni rivojlantirish bilan birga, ijro variantlarini asosli baholash va o‘z qarashlarini musiqiy dalillar orqali ifodalash ko‘nikmalarini ham shakllantiradi.

Musiqiy repertuarni tanlash va tahlil qilish ham kasbiy-metodik mahoratning muhim tarkibiy qismidir. Bo‘lg‘usi mutaxassis turli davrlar, uslublar va janrlarga mansub asarlarning xususiyatlarini bilishi, ularning murakkablik darajasini aniqlashi va o‘rganish maqsadiga muvofiq repertuar tanlay olishi kerak. Masalan, klassik shakldagi asarlar musiqiy tuzilmani anglashga, romantik davr asarlari badiiy ifoda va frazirovkaga, zamonaviy asarlar esa yangi ritmik va tovush imkoniyatlarini o‘rganishga yordam berishi mumkin. Milliy musiqa namunalarini fortepiano repertuari bilan uyg‘unlashtirish esa talabalarning milliy musiqiy meros haqidagi tasavvurlarini boyitadi. Musiqiy materialni o‘rganish jarayonida asar ustida

ishlashning izchil ketma-ketligiga rioya etish muhimdir. Dastlab asar bilan umumiy tanishuv o’tkazilib, uning xarakteri va asosiy musiqiy xususiyatlari aniqlanadi. Keyingi bosqichda nota matni tahlil qilinadi, murakkab texnik qismlar belgilanadi va alohida mashq qilinadi. So’ngra musiqiy jumlar, dinamika, artikulyatsiya va tovush sifati ustida ishlanadi. Yakunda asar yaxlit ijro etilib, uning texnik va badiiy jihatlari baholanadi. Ushbu ketma-ketlik musiqiy faoliyatni tartibli tashkil etish va o’zlashtirishdagi qiyinchiliklarni aniqlash imkonini beradi. Mustaqil mashg’ulotlar metodik kompetentlikni rivojlantirishda alohida o’rin tutadi. Talaba o’z oldiga aniq vazifalar qo’yishi, mashq vaqtini rejalashtirishi, xatolarni qayd etishi va natijalarni taqqoslashi lozim. O’z ijrosini audio yoki videoga yozib olish ham foydali usullardan biridir. Yozuvni qayta tinglash orqali ijrochi ritmik noaniqliklar, ovozlar muvozanati, dinamika yoki frazirovkadagi kamchiliklarni aniqlashi mumkin. Keyingi mashg’ulotda aynan shu jihatlarga e’tibor qaratish ijro sifatining izchil takomillashishiga yordam beradi. Musiqiy tahlil va ijro talqini asosida metodik kompetentlikni rivojlantirishda mustaqil fikrlash muhim ahamiyatga ega. Talaba o’qituvchi ko’rsatmalarini bajarish bilan cheklanmay, musiqiy asarning xususiyatlarini o’zi aniqlashi, bir nechta ijro yechimlarini solishtirishi va tanlagan qarorini asoslay olishi kerak. Masalan, muayyan jumlada dinamik kuchayishni qanday tashkil etish yoki asosiy melodiyaning qaysi tovush sifati orqali ifodalash masalasi muhokama qilinishi mumkin. Bunday izlanishlar ijrochini musiqiy matnni chuqurroq anglashga va ongli ijro qarorlarini qabul qilishga yo’naltiradi.

Shuningdek, metodik kompetentlikning rivojlanishida o’z faoliyatini tahlil qilish muhim o’rin egallaydi. Talaba mashg’ulot yakunida qanday vazifalarni bajargani, qaysi jihatlarda muvaffaqiyatga erishgani va qaysi ko’nikmalar ustida yana ishlashi kerakligini aniqlaydi. Bu jarayonda musiqiy tahlil natijalari, ijro sifati, repertuar bilan ishlash usullari va mustaqil mashg’ulotning samaradorligi hisobga olinadi. O’z faoliyatini tahlil qilish odati bo’lg’usi mutaxassisning kasbiy mas’uliyati va mustaqil rivojlanish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Mazkur yondashuvda metodik kompetentlikni baholash uchun musiqiy asarni tahlil qilish sifati, ijro vositalaridan foydalanish, repertuarni asosli tanlash, mustaqil mashg’ulotni tashkil etish va o’z natijalarini tahlil qilish kabi mezonlardan foydalanish mumkin. Ushbu mezonlar talabaning nafaqat ijro natijasini, balki asar ustida ishlash jarayonini ham baholashga imkon beradi.

XULOSA

Bo’lg’usi musika o’qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirishda musiqiy tahlil va ijro talqini o’zaro uzviy bog’liq jarayonlar hisoblanadi. Musiqiy asarning tuzilishi va mazmunini anglash, ijro vositalaridan ongli foydalanish, turli talqinlarni taqqoslash va mustaqil mashg’ulotlarni rejalashtirish bo’lajak mutaxassislarning kasbiy mahoratini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Shu sababli musika ta’limida repertuar bilan ishlashni faqat texnik o’zlashtirishga yo’naltirmasdan, musiqiy tafakkur, badiiy idrok va tahliliy fikrlash bilan uyg’un holda tashkil etish lozim. Bunday yondashuv musiqiy asarlarni chuqur anglaydigan, ularning badiiy xususiyatlarini izohlab bera oladigan va o’z kasbiy

faoliyatini mustaqil rejalashtira oladigan mutaxassislarni tayyorlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asqarova, S. "XOR VA XORSHUNOSLIK FANI DARSLARIDA KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH." *Yevroosiyo Akademik tadqiqotlar jurnali* 2 (2022): 62-65.
2. Ibraeva, K. E. va S. M. Askarova. "CHOG'ULUVCHI IJROCHILIK TALABALARNING BADIY VA IJODIY FAOLIYATINING BIR TURI SIFATIDA." *Sharq san'ati va madaniyati* 4.2 (2023): 578-586.
3. Asqarova, S. M., and S. B. Kenjayeva. "MADANIYAT VA SAN'AT TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI." *Advances in Science and Education* 1.11 (2025): 60-63.
4. Asqarova, S., and M. Xayitboyeva. "UMUMTA'LIM MAKTABIDA XOR TO'GARAGI MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." *Interpretation and researches* 1 (2023).
5. Asqarova, S. "MUSIQIY TA'LIMIDA ABU ALI IBN SINO MEROSIDAN FOYDALANISH." *Interpretation and researches* 1 (2023).
6. Muhammadjonovna, Askarova Sohibaxon va Kusherbayev Janbolat Asetovich. "Musiqi va qo'shiq san'ati orqali talabalarni axloqiy tarbiyalash." *XALQARO IJTIMOIIY FANLAR VA FANLARARO TADQIQOTLAR JURNALI ISSN: 2277-3630 Ta'sir omili: 8.036* 12.02 (2023): 12-16.
7. Qobilova, E., I. Xaydarova, and R. Gulnora. "O 'ZBEK XALQ AN'ANALARI-TARBIYA OMILI." *Scientific Approach to the Modern Education System* 3.26 (2024): 192-195.
8. QOBILOVA, E'ZOZXON. "Forming a sense of love for the profession by teaching labor songs to 4th class students in music culture lessons." *Journal of Positive School Psychology* 7.2 (2023).
9. Azizxonova, M. va E. Qobilovalar. "YOSHLARNI MUSIKY MADANIYATI VA MAINAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIKY TABIYANING AHAMIYATI." *Sharq san'ati va madaniyati* 3.1 (2022): 51-57.
10. Bakirovna, Qobilova, et al. "THE ROLE OF A MUSIC TEACHER IN THE PROCESS OF EDUCATING CHILDREN'S MORAL FEELINGS." *International Journal of Early Childhood Special Education* 14.6 (2022).
11. Qobilova, Ezoz, Oygul Sobirova va Faxriddin Najmiddinov. "Musiqiy madaniyat va ma'naviyatni shakllantirishda musiqa ta'limining ahamiyati." *Academica: Xalqaro ko'p tarmoqli tadqiqot jurnali* 11.1 (2021): 698-703.
12. Bakirovna, Q. E. "Theoretical And Methodological Basis Of Overcoming Contradictions In Modern Musical And Educational Practice." *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching* 1.1 (2021): 117-120.
13. Djumaboyeva, M. "FORMING THE QUALITY OF CREATIVITY IN STUDENTS BY TEACHING THE LIFE AND WORK OF COMPOSER SULAYMON YUDAKOV." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036* 12.02 (2023): 30-33.